

วิเคราะห์ความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ

จากการที่ผู้วิจัย ได้กล่าวถึงภูมิหลังประวัติชีวิต, การศึกษา, ประสบการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนสภาพการณ์ทางสังคมและการเมือง อันเป็นผลต่อการก่อรูปความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ ขรรฆะกับการเมือง และ "ขั้วมิกสังคมนิยม" ระบบการเมืองอุดมคติของพุทธทาสภิกขุ ทั้งเนื้อหารายละเอียดในบทที่ 2-4 นั้น หากจะวิเคราะห์พื้นฐานความคิดของท่านพุทธทาสโดยทั่วไปแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ท่านพุทธทาสมีพื้นฐานความคิดอยู่ที่ปณิธาน 3 ข้อของท่าน คือ 1. พยายามให้คนเข้าถึงแก่นแท้แห่งศาสนาของตนให้มากที่สุด 2. พยายามทำความเข้าใจระหว่างศาสนาต่าง ๆ และ 3. ชักชวนให้มนุษยหลุดพ้นจากอำนาจของวัฏฏนิยมนิยมนิยามความคิดทั้งหมดของท่านจึงเป็นความพยายามเพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายของปณิธานทั้ง 3 ข้อของท่าน ความคิดทางการเมืองในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในความคิดทั้งหมดของท่าน จึงได้รับผลในส่วนนี้ด้วย นั่นคือ ท่านพุทธทาสเสนอความคิดทางการเมืองโดยมีจุดหมายสูงสุดอยู่ที่การบรรลุปณิธาน 3 ข้อของท่าน ดังนั้น การวิเคราะห์ความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสจึงจำต้องคำนึงถึงปณิธานทั้ง 3 ข้อนี้ เป็นสำคัญด้วย ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงขอแบ่งหัวข้อของการวิเคราะห์ เป็น 4 หัวข้อด้วยกัน คือ 1. อิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเถรวาทต่อความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ 2. อิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเซนและคริสต์ศาสนาต่อความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ 3. การนำแนวความคิด "ขั้วมิกสังคมนิยม" มาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในประเทศไทย และ 4. ประเด็นที่ควรจะได้รับพิจารณาต่อไป

อิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเถรวาทต่อความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ

พุทธศาสนานิกายเถรวาท มีอิทธิพลต่อความคิดของท่านพุทธทาสมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากท่านเป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนานิกายเถรวาท การศึกษาพระธรรมและกรอบแห่งพระวินัย ย่อมเป็นสิ่งที่ก่อรูปความคิดของท่านพุทธทาส นอกจากนั้น จากการศึกษาถึงภูมิหลัง

ประวัติชีวิต การศึกษา และประสบการณ์ต่าง ๆ ของท่านพุทธทาสตั้งแต่เยาว์วัยจวบจนปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า ท่านพุทธทาสเติบโตมาท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาศาสนา ทั้งสิ้น ปัจจัยด้านครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการก่อรูปความคิดของท่านพุทธทาส การได้รับแรงสนับสนุนจากครอบครัว เป็นผลให้ท่านได้ศึกษาศาสนามาตั้งแต่วัยเยาว์เป็นภิกษุ และเมื่อได้บวชแล้วก็ยังมีโอกาสดำรงสมณเพศจนถึงปัจจุบัน เราสามารถแบ่งประเด็นของอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่มีต่อความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาส ได้ดังต่อไปนี้

1. แนวความคิดภาษาคน-ภาษาธรรม

แนวความคิดภาษาคน-ภาษาธรรม ของท่านพุทธทาส เกิดขึ้นมาจากท่านเห็นว่าความหมายของถ้อยคำต่าง ๆ นั้นมีหลายความหมาย มีทั้งความหมายที่คนทั่วไปเข้าใจกัน อย่างหนึ่ง และความหมายที่ลึกซึ้งอันเป็นความหมายที่แท้จริงของสิ่งนั้นอีกอย่างหนึ่ง กึ่งที่ ท่านพุทธทาสได้ยกตัวอย่างพระพุทธรูปว่า "ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นศตาคค"¹ เป็นจุดเริ่มต้นของแนวความคิดภาษาคน-ภาษาธรรม ข้อความในพระพุทธรูปจะคงกล่าว แสลงถึงว่าธรรม ในความหมายที่ลึก มีใช่เพียงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่เป็นพุทธภาวะ หรือภาวะ แห่งพระพุทธรูปอีกด้วย ท่านพุทธทาสได้กล่าวว่า โวหารที่ใช้พูดกันอยู่นั้น จะมีความหมายอยู่หลายชั้น ตามระดับสติปัญญาของผู้พูด ท่านได้แบ่งระดับของความหมายของโวหาร เป็น 3 ชั้น คือ ประเภทแรก พหูธรรมมิกโวหาร คือ โวหารที่คนทั่วไปพูดกัน เช่น พูดว่ามีตัวคน มีการเกิด มีชาติ มี ชาคิน่า เป็นต้น ประเภทที่สอง สัมปรายิกโวหาร เป็นโวหารระดับที่ลึกซึ้งไปอีกชั้น หนึ่ง เช่น คำพูดที่ว่าไม่มีตัวคน มีแต่อายุคนเท่านั้น แล้วเราสมมติเอาสิ่งเหล่านั้นเป็นตัวคน เป็นต้น ประเภทที่สาม เรียกว่า ปรมัตถโวหาร เป็นโวหารชั้นโลกุตตระ เช่น เมื่อจะกล่าว เรื่องตัวคน ก็จะถือเป็นความว่างอย่างยิ่ง ไม่มีการสมมติอะไรขึ้นมา เป็นโวหารที่คงหุ้มปาก หรือใช้ความเงี้ยวจึงจะสื่อความหมายได้²

¹ สัมภาษณ์ พุทธทาสภิกขุ, 25 พฤศจิกายน 2532.

² พุทธทาสภิกขุ. ศีลธรรมกับมนุษยโลก, คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคามชบุชา ๗ หินโค้ง เชียงเขาพุทธทอง สวนโมกขพลาราม ไชยา ระหว่าง 1 มกราคม-29 มีนาคม 2518 (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2520), หน้า 381-382.

ภาษาคน-ภาษาธรรมอาจเรียกได้ในรูปของบุคคลาธิษฐาน และธรรมาธิษฐาน บุคคลาธิษฐาน เป็นการเปรียบเทียบในแง่บุคคล เช่น การเปรียบเทียบพระราม ทศกัณฐ์ ในเรื่องรามเกียรติ์ ว่าเป็นตัวแทนของความดีและความชั่ว หรือ การเปรียบเทียบพระพุทธรูปว่าเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เป็นต้น สำหรับธรรมาธิษฐาน เป็นการเปรียบเทียบในแง่นามธรรม ได้แก่ ความดี ความชั่ว พระพุทธเจ้า(ในฐานะที่เป็นพุทธภาวะ-ภาวะแห่งการตรัสรู้ซึ่งมีอยู่ในตัวคนทุกคน) เป็นต้น

การทำความเข้าใจต่อแนวความคิดภาษาคน-ภาษาธรรมของท่านพุทธทาส จึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะหากไม่ทำความเข้าใจแนวความคิดในส่วนนี้ให้ถี่ถ้วน ก็อาจทำให้เข้าใจประเด็นอื่น ๆ ไขว้เขวไปได้ แนวความคิดภาษาคน-ภาษาธรรม ทำให้ดูเหมือนว่าท่านพุทธทาสจะเสนอความคิดซึ่งแปลกหรือแตกต่างจากแนวคิดของคนอื่น ๆ โดยเฉพาะถ้อยคำที่ใช้ เมื่อท่านพุทธทาสได้เสนอความคิดทางการเมือง แนวความคิดภาษาคน-ภาษาธรรม จึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อการอธิบายความหมายของถ้อยคำต่าง ๆ ทางการเมือง ได้แก่ คำว่า การเมือง ระบบการเมือง ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ เป็นต้น ในที่นี้ต้องทำความเข้าใจว่า ท่านพุทธทาสเป็นพระสงฆ์มิได้ศึกษาการเมืองโดยตรง หากแต่ท่านศึกษามหาสารทุกการณต่าง ๆ โดยตลอด ท่านจึงวิพากษ์วิจารณ์การเมืองในทัศนะของท่าน เมื่อท่านได้วิพากษ์วิจารณ์ลัทธิวัตถุนิยม ทุนนิยม ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย และสังคมนิยมมาร์กซิสต์ ก็ตาม ท่านมิได้วิจารณ์ตัวความคิดหรือลัทธินั้นโดยตรง แต่ท่านได้วิจารณ์ปรากฏการณ์ซึ่งเกิดขึ้นอันเป็นผลจากความคิดหรือลัทธินั้น ๆ³ ยกตัวอย่างเช่น ท่านเล็งเห็นว่าโลกปัจจุบันอยู่ภายใต้อำนาจของลัทธิวัตถุนิยม ซึ่งครองงำให้มนุษย์มีความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ทางวัตถุมากกว่าจะเห็นใจซึ่งกันและกัน ท่านมิได้วิจารณ์แนวความคิดวัตถุนิยมโดยตรง เนื่องจากท่านมิได้ศึกษาแนวความคิด แต่ท่านได้วิจารณ์จากสิ่งที่ปรากฏออกมาเป็นผลจากลัทธิหรือแนวความคิดนั้น ทั้งนี้เป็นต้น

แนวความคิดเรื่องภาษาคน-ภาษาธรรม ของท่านพุทธทาส เมื่อนำมาใช้กับถ้อยคำทางการเมือง อาจทำให้ผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับการเสนอความคิดของท่าน อาจเข้าใจไขว้เขว

³ สัมภาษณ์ ประชา หุตานุวัตร, 1 พฤศจิกายน 2532.

ไปได้ ผู้วิจัยจึงได้เปรียบเทียบความหมายของถ้อยคำทางการเมือง ตามแนวความคิด
ภาษาคน-ภาษาธรรม ซึ่งหากจะเปรียบเทียบความหมายตาม "ภาษาคน" คือ ความหมายที่
คนทั่วไปเข้าใจกันนั้นฝ่ายหนึ่ง กับความหมายตามภาษาธรรม อันเป็นความหมายที่ลึกซึ้งของ
สิ่งต่าง ๆ นั้นอีกฝ่ายหนึ่ง ความหมายตาม "ภาษาคน" ยังสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม
กลุ่มแรก คือ ความหมายตามที่นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ได้ให้ความหมายไว้ ความหมายกลุ่ม
ที่สอง คือ ความหมายตาม "ภาษาคน" ที่ท่านพุทธทาสเข้าใจหรือเห็นว่าคนทั่วไปเข้าใจกันอยู่
ในขณะนั้น ดังที่ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบความหมายต่าง ๆ ไว้ดังนี้.-

เปรียบเทียบความหมายของถ้อยคำทางการเมือง

ตามภาษาคน และ ภาษาธรรม

คำที่	ถ้อยคำทาง การเมือง	ความหมายตามทัศนะนัก วิชาการทางรัฐศาสตร์	ความหมายที่ท่านพุทธทาส เข้าใจหรือเห็นว่าคนทั่วไป เข้าใจกันอยู่ในขณะนั้น	ความหมายตาม ภาษาธรรมของ ท่านพุทธทาส.
1.	การเมือง	กระบวนการใช้อำนาจ หน้าที่จกสรรสิ่งที่มีคุณค่า ภายในสังคม	เครื่องมือสำหรับคคโกงซึ่ง กันและกัน และเอาเปรียบ ผู้อื่น	การจกให้คน จำนวนมาก ๆ อยู่กันเป็นผาสูก โดยไม่ต้องใช้ อาชญา
2.	ระบบการเมือง	รูปแบบที่แน่นอน ของสัมพันธ์ภาพของ มนุษย์ที่เกี่ยวข้องกันกับ ขอบเขตของการควบคุม (control) อิทธิพล (influence) หรืออำนาจหน้าที่ (authority)	การเมืองที่เป็นไปเพื่อให้พวก ของตัวได้รับประโยชน์ ได้ เปรียบเหนือพวกอื่น	วิธีการที่จะแก้ไข ปัญหาของมนุษย์ให้ อยู่ร่วมกันได้อย่าง ผาสูก แบ่งเป็น 2 ระบบ คือระบบ ที่อำนาจประโยชน์ ให้กับคนบางกลุ่ม หรือคนจำนวนน้อย กับระบบที่อำนาจ ประโยชน์ให้กับคน ส่วนใหญ่

คำที่	ถ้อยคำทางการเมือง	ความหมายตามทัศนคติวิชาการทางรัฐศาสตร์	ความหมายที่ท่านพุทธทาสเข้าใจหรือเห็นว่าคนทั่วไปเข้าใจกันอยู่ในขณะนั้น	ความหมายตามภาษาธรรมของทานพุทธทาส
3.	วัตถุนิยม	ความคิดที่ว่าโลกแห่งวัตถุเท่านั้นเป็นจริง เป็นสิ่งที่สามารถค้นพบได้ เรื่องของจิตใจเป็นเพียงผลิตภัณฑ์ของวัตถุเท่านั้น	1. การที่คนหลงรสอร่อยจากวัตถุ มัวเมาในเรื่องกิน, กาม, เกียรติ 2. ความคิดที่ว่าวัตถุเป็นตัวกำหนดจิตใจและสิ่งต่าง ๆ ถ้าวัตถุดีแล้ว จิตใจจะตั้งจิตตามไปด้วย	ไม่มี
4.	ทุนนิยม	เป็นระบบเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสให้บุคคลเป็นเจ้าของ และดำเนินกิจการตามความสามารถของตน ไม่ใช่รัฐเป็นผู้ดำเนินการหรือถือกรรมสิทธิ์ในกิจการต่าง ๆ ดังนั้นจึงทำให้เกิดการแข่งขันระหว่างผู้ที่เป็นเจ้าของกิจการ	ความคิด หรือ ระบบซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดขึ้นชนกรรมาชีพ และลัทธิสังคมนิยมมาร์กซิสต์	ไม่มี
5.	ประชาธิปไตย	มี 2 ความหมาย 1. ประชาธิปไตยในฐานะระบบการเมือง มีหลักการความเสมอภาค เสรีภาพหลักเสียงข้างมาก 2. ประชาธิปไตยในฐานะวิถีชีวิต ใ้แก่ การเชื่อในความสามารถของบุคคล การยึดมั่นในหลักเหตุผล	ระบบการเมืองที่มุ่งเห็นแก่ประโยชน์ของเอกชน ให้เสรีภาพแก่ประชาชน ทำตามความต้องการของตนมากเกินไป จนทำให้ต่างคนต่างแก่งแย่งผลประโยชน์กันมากกว่าที่จะทำเพื่อส่วนรวม	ไม่มี

คำที่	ถ้อยคำทางการเมือง	ความหมายตามทัศนคติวิชาการทางรัฐศาสตร์	ความหมายที่ท่านพุทธทาสเข้าใจหรือเห็นว่าคนทั่วไปเข้าใจกันอยู่ในขณะนั้น	ความหมายตามภาษาธรรมของทานพุทธทาส
6.	ชนมิกประชาธิปไตย	ไม่มี	ไม่มี	ประชาธิปไตยที่ประกอบไปด้วยกรรม คือ ทั้งผู้ปกครองและผู้ที่ถูกปกครองมีกรรม
7.	ประชาธิปไตยแบบสังคมนิยม	ประชาธิปไตยแบบสังคมนิยมหรือสังคมนิยมประชาธิปไตย มีความหมายถึงลัทธิซึ่งเน้นการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน ในขณะที่เคารพในหลักการและวิธีการแบบประชาธิปไตย	ไม่มี	ระบบประชาธิปไตยที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสังคมนิยเห็นแก่ส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญ
8.	สังคมนิยม	แนวความคิดที่ว่าด้วยความเสมอภาคของบุคคล การมีกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน เน้นส่วนรวมมากกว่าส่วนบุคคล	ไม่มี	จุดมุ่งหมายของระบบการเมืองที่เห็นแก่ส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญ
9.	สังคมนิยมมาร์กซิสต์	แนวความคิดซึ่งเริ่มจากคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) มีหลักการว่าวิวัฒนาการของสังคมจะเป็นไปโดยหลักวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ (Historical Materialism) และหลักวัตถุนิยมวิภาษวิธี (Dialectical Materialism) สังคมจะมีวิวัฒนาการไปสู่สังคมคอมมิวนิสต์	ระบบการเมืองที่ไม่มีกรรมเกิดจากการนับบังคัมของสถานการณ์อันเลวร้ายที่องค์การแก้แค้นระบบทุนนิยม เพื่อค้ำเอาประโยชน์ให้ตกอยู่กับชนชั้นกรรมาชีพ เป็นลัทธิขอไปที เป็นสังคม	ไม่มี

คำที่ ถ้อยคำทางการเมือง	ความหมายตามทัศนคติ นักวิชาการทางรัฐศาสตร์	ความหมายที่ท่านพุทธทาส เข้าใจหรือเห็นว่าคนทั่วไป เข้าใจกันอยู่ในขณะนั้น	ความหมายตาม ภาษาธรรมของ ท่านพุทธทาส
สังคมนิยม มาร์กซิสต์ (ทอ)	ซึ่งปัจเจกบุคคลมีความเสมอภาค ไม่มีการปกครอง รัฐก็สลายตัวไป	นิยมที่ประกอบอยู่ด้วยความอาฆาต จองเวรโกรธแค้นน้อยเนื้อต่ำใจ ใจกิเลสเข้าใส่กัน	ไม่มี
10. เผด็จการ	เป็นระบอบการปกครองที่ผู้นำมีอำนาจในการปกครองประเทศอย่างมากมาย อำนาจที่มีเกิดขึ้นจากการสร้างอิทธิพลส่วนตัว ไม่ใช่เกิดจากบทบัญญัติของกฎหมายหรือเป็นไปตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญ การปกครองแบบนี้ ราษฎรไม่มีสิทธิเสรีภาพแต่อย่างใด จุดมุ่งหมายของระบอบการปกครอง อาจเป็นไปเพื่อตัวของเผด็จการ (authoritarianism) เพื่อกลุ่มของเผด็จการ (Oligarchy) หรือเพื่อพรรค เช่น การปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์ เป็นต้น	การปกครองที่ผู้ปกครองใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม	วิธีการในการปกครองที่ลึกลับตรง ไม่มีชั้นตอนยุ่งยาก ไม่โอ้อ้อเสียเวลา สามารถบรรลุจุดมุ่งหมายได้ดีกว่าวิธีการประชาธิปไตย

คำที่ ถ้อยคำทาง การ เมือง ความหมายคามทัศนะนักร วิชาการทางรัฐศาสตร์ ความหมายที่ท่านพุทธทาส เข้าใจหรือเห็นวาคนทั่วไป เข้าใจกันอยู่ในขณะนั้น ความหมายคาม ภาษาธรรมของท่าน พุทธทาส

11. ชัมมิก สังคมนิยม	ไม่มี	ไม่มี	ระบบการเมืองที่มี จุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ ของส่วนรวม มีธรรมมา กำกับในการปกครอง ทั้ง ในระดับผู้ปกครองและผู้ใ้ ปกครอง ทุกคนดำรงชีวิต อยู่อย่างเอื้อเพื่อเอื้อแม่ ในฐานะเป็นเพื่อนผู้ร่วม เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้ง หมดทั้งสิ้น
12. ชัมมิกสังคมนิยม แบบเผด็จการ	ไม่มี	ไม่มี	ระบบการ เมืองแบบชัมมิก สังคมนิยมที่ผู้ปกครองใช้ วิธีเผด็จการปกครอง โดย มีธรรมกำกับ

2. การสนับสนุนผู้ปกครองที่มีธรรม (ธรรมราชา)

ท่านพุทธทาสสนับสนุนให้มีการปกครองโดยผู้ปกครองที่มีธรรม (ธรรมราชา) ปกครองด้วยวิธีเผด็จการ ท่านกล่าวว่า ผู้ปกครองที่มีธรรมปกครองโดยใช้ศัพทราชาธรรม เป็นสิ่งที่ดีที่สุดเท่าที่จะหาได้ เรื่องของผู้ปกครองที่มีธรรมหรือธรรมราชานี้ ท่านพุทธทาสได้ยกตัวอย่างของการปกครองของพระพุทธเจ้า และพระเจ้าอโศกมหาราชมาสนับสนุนแนวความคิดนี้ และท่านพุทธทาสได้อ้างข้อความในจักรวัตติสูตร ในสุกคัมภีฏก ที่ฉนิกาย ปาฎิกวรรค แสกลงถึงแนวทางการปฏิบัติงานของคนโบราณต่อการปกครอง นั่นคือ ท่านได้อ้างถึงธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ ในข้อจักรวรรดิวัตร นอกจากนั้น ท่านพุทธทาสได้เสนอว่า ธรรมสำหรับผู้ปกครองนั้น ไม่จำเป็น

ต้องใช้ข้อศกพิชราชธรรมเพียงอย่างเดียวกัก็ไ้ อาจใช้หลักธรรมอื่น ๆ ไ้แก่ มรรค 8 โภชงค์ 7 อินทรีย์ 5 พละ 5 อิทธิบาท 4 ศีลสมาธิปัญญา เป็นต้น จึงสามารถกล่าวไ้ว่า จุมน่งหมายที่ท่านพุทธทาสมีต่ผู้ปกครองก็คือ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้ที่สมบูรณ์ในตัวเอง คือ ู้ในสิ่งที่คัหรือไมคัสำหรับการปกครอง และปกครองโดยมีจุมน่งหมายเพื่อผลประโยชน์ของผู้ที่อยู่ไ้ปกครอง แม้ว่าในการกระทำเพื่อผลประโยชน์ของผู้ที่อยู่ไ้ปกครองนั้น จำเป็นจะคองใช้วิธีเผด็จการ (ซึ่งท่านพุทธทาสเห็นว่า เป็นวิธีที่ลัคสันตรง ไม่มีชั้นตอนยุ่งยาก) ก็ตาม

3. กำเนิดของโลก สังคมมนุษย์ และสถาบันการปกครอง

การกล่าวถึงข้อความการเกิดโลก สังคมมนุษย์ วิวัฒนาการของโลก และการเกิดขึ้นของสถาบันการปกครอง สอดคล้องกับเรื่องราวในอัครคัณฐสูตร ในสุคคัณฑปิฎก ที่ชนิกายปาฎิกวรรค แสดงถึงการเกิดขึ้นของผู้ปกครองคนแรก ที่เรียกว่า "มหาชนสมมติ" คือ คนกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่เลือกให้ เป็น โดยมอบหน้าที่ในการคัคสังลงโทษผู้กระทำความผิดให้ พันชะสัญญาาระหว่างผู้ปกครองกับผู้ที่อยู่ไ้ปกครองอยู่ที่ว่า ผู้ที่อยู่ไ้ปกครองยินยอมมอบอำนาจส่วนที่ เป็นของตนให้กับผู้ปกครอง และยอมสูญเสียสิทธิและเสรีภาพบางประการ เพื่อสงวนรักษาไว้ ซึ่งสิทธิและการคุ้มครองจากผู้ปกครอง ท่านพุทธทาสกล่าวว่าการเมืองเมื่อยุคแรกเริ่มนั้น เกิดขึ้นเพราะคนเห็นแก่ตัว การกระทำล่วงละเมิดสิ่งของที่มีไ้ของตน จึงเกิดผู้ปกครองขึ้นคัคสังลงโทษผู้กระทำความผิด แต่ต่อมามนุษย์มีความคัคที่ว่า การใช้อาณาเขตลงโทษเป็นสิ่งที่ไม่สมควร มนุษย์จึงพยายามแสวงหาแนวทางหรือนโยบายบางประการ เพื่อนำมาใช้ในการจคัให้คนจำนวนมากอยู่กันเป็นผาสุกโดยปราศจากการใช้อาณาเขต สิ่งนี้คือระบบการเมืองในคัณะท่านพุทธทาส ท่านมีความเห็นว่าระบบการเมืองที่เกิดขึ้นในยุคแรกเริ่มนั้น เป็นสิ่งที่ถูกต้องในความหมายของการเมือง คัณามมนุษย์เกิดกิเลส ความโลภทางวัตถุครอบงำจิตใจ เป็นผลให้ การเมืองมีความหมายเปลี่ยนไปเป็นการแก่งแย่งเบียดเบียนต่อกันเพื่อผลประโยชน์ของตน หรือพวกของตน การเมืองในยุคหลังจากที่มนุษย์คองอยู่ไ้อำนาจของวัตถุนิยม จึงเป็นการเมืองที่ไม่ถูกต้อง ไม่ใช่อุคคคัสำหรับการเมือง

ท่านพุทธทาส คูเหมือนจะมีความเชื่อพื้นฐานที่ว่า ความเห็นแก่ตัว เป็นสาเหตุที่สำคัญของปัญหาค่าง ๆ รวมทั้งปัญหาและข้อบกพร่องของระบบการเมืองคัวย ในเรื่องนี้ พระไตรปิฎกยังไ้มีข้อความแสดงถึงการเกิดขึ้นของความทุกข์ของสังคม ที่เกิดขึ้นจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ คังที่ท่านพระราชวรมุนี (ประยูรช ปยุตโต) ไ้กล่าวถึงปัจจุสมุปบาท

4. หลักพุทธศาสนากับประชาธิปไตย

หลักธรรมในพุทธศาสนานั้นมีลักษณะบางประการที่สนับสนุนหลักการของประชาธิปไตย หลักการที่สำคัญของประชาธิปไตย 3 ประการ คือ ความเสมอภาค เสรีภาพ และ ภราครภาพ ทั้ง 3 หลักการมีอยู่ในพุทธศาสนา หลักการของความเสมอภาค พุทธศาสนาถือว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ในข้อที่ว่าคนทุกคนตกอยู่ใต้อำนาจของกฎธรรมชาติเดียวกัน ทุกคนต้องเกิดแก่เจ็บตาย ทุกคนต้องเป็นไปตามกฎแห่งกรรม ทุกคนต้องได้รับผลตามที่ตนได้กระทำไว้ และ โลกย่อมหมุนไปตามกรรมที่ทุกคนกระทำขึ้น⁶ หลักการเสรีภาพ, พุทธศาสนาได้เน้นย้ำถึงเสรีภาพในความคิดความเชื่อ โดยมีให้หลงเชื่อสิ่งใดโดยไม่ไตร่ตรอง ให้ยึดหลักกาลามสูตร เป็นหลักในการพิจารณาว่าสิ่งใดถูกหรือผิด ในเรื่องภราครภาพ พุทธศาสนามีหลักการของกันเป็นพี่น้องกันโดยธรรม พุทธศาสนิกชนต่างเป็นพี่น้องกันโดยธรรม คือ ต่างก็เป็นบุตรของพระพุทธเจ้า เช่นเดียวกัน

ท่านพุทธทาสได้แสดงถึงเจตนารมณ์ของประชาธิปไตย ว่ามีความสอดคล้องกันกับการปกครองของคณะสงฆ์ เพราะว่าคณะสงฆ์มีเสียงข้างมากเป็นใหญ่ โดยการออกเสียงถือหลักของความเสมอภาค สงฆ์ทุกรูปมีสิทธิเท่าเทียมกันในการออกเสียง ความในข้อนี้เห็นได้จากการที่ท่านพุทธทาสเทศน์สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่นาน และเมื่อปี 2490 ท่านได้แสดงธรรมในหัวข้อ "พุทธธรรมกับเจตนารมณ์ประชาธิปไตย" สนับสนุนหลักการของประชาธิปไตยเช่นเดียวกัน ท่านพุทธทาสเพิ่งจะมาวิพากษ์วิจารณ์ประชาธิปไตย ก็เมื่อสมัยหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา นี้เอง และประเด็นที่ท่านโจมตีประชาธิปไตยนั้น มิใช่ประเด็นแนวความคิดหรือหลักการของประชาธิปไตย ในทางตรงกันข้าม ท่านกลับสนับสนุนหลักการของประชาธิปไตย ดังที่ได้อ้างกันมากในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้แก่ หลักสันติภาพ เสรีภาพ สมภาพ และภราครภาพ⁷

⁶พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), "คำนำ" ใน เสน่ห์ จามริก, ศาสตราจารย์, พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531), หน้า .

⁷พุทธทาสภิกขุ, ธรรมะกับการเมือง, คำบรรยายประจำวันเสาร์ ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม ไซยา ภาคอาสาฬหบูชา ปี 2519 (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2522). หน้า 317.

แต่ประเด็นที่ท่านพุทธทาสได้วิพากษ์วิจารณ์ประชาธิปไตยมากที่สุด อยู่ที่ว่า ประชาธิปไตย (ที่ไม่สมบูรณ์) เปิดโอกาสให้คนไข้ประโยชน์แสวงหาประโยชน์อย่างไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดการเบียดเบียนกัน ทำร้ายกันด้วยอำนาจของความเห็นแก่ตัว

จุดมุ่งหมายของพุทธศาสนาที่มีต่อการเมืองนั้น มุ่งให้สังคมมีความสงบและมีสันติภาพ ดังนั้น ท่านพุทธทาสจึงไม่เห็นด้วยกับปรากฏการณ์ของประชาธิปไตย ที่ได้สร้างความวุ่นวายสับสนอย่างมากในช่วงภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 อย่างไรก็ตาม ท่านพุทธทาสได้เสนอให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยธรรม ซึ่งเรียกว่า "ธัมมิกประชาธิปไตย" ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างประชาชนในฐานะผู้เลือกตั้ง เลือกคนที่มีธรรมเข้าไปเป็นผู้แทน ผู้แทนหรือนักการเมืองจะต้องมีธรรมของโพธิสัตว์ คือ สุทธิ ปัญญา เมตตา ซินติ ที่สำคัญที่สุด ประชาชนในฐานะผู้เลือกตั้งจะต้องไม่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ผู้มีศีลสังใจ หรือเกรงกลัวอิทธิพล ร่วมกันเลือกผู้แทนที่มีธรรมเข้าสภา เมื่อในสภามีแต่ผู้แทนที่ดีแล้ว บ่อมเป็นที่แน่นอนว่า การเมืองจะเป็นการเมืองที่ดีไปด้วย⁸

5. หลักพุทธศาสนากับสังคมนิยมมาร์กซิสต์หรือคอมมิวนิสต์

การจะนำหลักธรรมในพุทธศาสนามาเปรียบเทียบกับแนวความคิดสังคมนิยมมาร์กซิสต์ หรือ คอมมิวนิสต์ เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เนื่องจากสังคมนิยมมาร์กซิสต์ เพิ่งจะถือกำเนิดขึ้นมาไม่นาน และมีพื้นฐานความคิดที่แตกต่างจากพุทธศาสนาอย่างมากมาย อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยจะขอล่าวถึง ข้อวิจารณ์ที่สังคมนิยมมาร์กซิสต์มีต่อศาสนาต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงพุทธศาสนาด้วย ในทัศนะของพวกมาร์กซิสต์ (พวกที่นิยมลัทธิมาร์กซ์) เห็นว่าทุกศาสนาทุกนิกายในปัจจุบัน และองค์การทางศาสนาทุกองค์กร เป็นเครื่องมือของพวกปฏิกริยานายทุน ซึ่งมีไว้เพื่อป้องกันการแสวงหาผลประโยชน์ และเพื่อขมเมาชนชั้นกรรมาชีพ⁹

⁸ สัมภาษณ์ พุทธทาสภิกขุ, 22 เมษายน 2531.

⁹ Lenin, "The Attitude of the Worker's Party Towards Religion" (May, 1909), Selected Works (London: Lawrence Wishart, Ltd, 1939, Vol. xi), pp. 663-664. อ้างใน ธานินทร์ ภิรัชวิเชียร, ศาสนากับความมั่นคงของชาติ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2523), หน้า 3.

คาร์ล มาร์กซ์ ถือว่าศาสนาเป็นยาเสพติดในทางการเมืองของพลเมือง เป็นส่วนประกอบสำคัญที่ส่งเสริมให้สังคมมนุษย์แบ่งชนชั้นวรรณะ¹⁰ เลนิน มีทัศนะที่แข็งกร้าว ก่อศาสนาว่า "ความคิดทางศาสนาและความคิดเกี่ยวกับพระเจ้าทุกเรื่อง หรือแม้แต่ความคิด ที่ใหม่เอียงจะยอมรับนับถือความคิดที่ว่าพระเจ้า เป็นความเลวร้ายที่ไม่อาจพรรณนาได้" และ "บุคคลใดก็ตามสร้างพระเจ้าขึ้นมา หรือใครก็ตามที่ยอมรับความคิดที่จะสร้างพระเจ้า ขึ้นมา ย่อมเป็นการลบล้างตัวเองให้ตกต่ำเลวร้ายอย่างที่สุด"¹¹ เหมา เจอ ทุง มีทัศนคติที่ ก่อศาสนาว่า คริสตศาสนานั้นเป็นของพวกจักรวรรดินิยม และขงจื้อ ซึ่งเป็นบรมศาสดาของจีน และเป็นผู้สถาปนาประเพณีจีนดั้งเดิมมาก็ถูกเหมา เจอ ทุง กล่าวหาว่าเป็นหัวลัทธิระบบศักดินา ลัทธิครองที่ดิน ส่งเสริมเฉพาะชนชั้นซึ่งเป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต อันมีจำนวนไม่มากให้มีอภิสิทธิ์ ความมั่งคั่ง ความมีหน้ามีตาในวงสังคม มีการศึกษาสูง เป็นผู้เข้าถึงศิลปะวัฒนธรรมของชาติ ส่วนประชาชนส่วนใหญ่ยากจน ไร้การศึกษาไม่ได้รับการยกย่องสนับสนุน¹²

ท่านพุทธทาสไค่วิพากษ์วิจารณ์สังคมนิยมมาร์กซ์สมว่าเป็นลัทธิขอไปที เพิ่มเติม ้วยความอาฆาตจองเวรกันระหว่างชนชั้นนายทุน และชนชั้นกรรมาชีพ โดยเฉพาะทัศนะของ คาร์ล มาร์กซ์ ที่ว่าศาสนาเป็นยาเสพติดนั้น ทำให้ท่านพุทธทาสมีความเห็นเป็นปฏิปักษ์ต่อ คาร์ล มาร์กซ์ ท่านไค่กล่าว "ถ้าหากว่าศาสนาเป็นยาเสพติดจริง ประชาชนก็พร้อมจะรับ ยาเสพติดนี้อยู่แล้ว"¹³ ทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์ เป็นการแสดงออกถึงความไม่เข้าใจต่อศาสนา ทาง ๆ รวมถึงพุทธศาสนาอย่างก็พอ

¹⁰ เอ็ง ฌ บ็อมเพอซ, พระพุทธรศาสนาคอมลัทธิมากซ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์กรรมกรรราชวิทยาลัย, 2497), หน้า 233.

¹¹ ชานินทร์ กรัยวิเชียร, ศาสนากับความมั่นคงของชาติ, หน้า 4.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 4-5.

¹³ พุทธทาสภิกขุ, สัมภาษณ์โดย พระประชา ปสนุนธมโม, อัตชีวประวัติของท่าน พุทธทาส เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา 3 ชีวิตแห่งการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิ โกลด์คิมทอง, 2529), หน้า 569.

ทางค่านิยมความคิดวัตถุนิยมของสังคมนิยมมาร์กซ์ลัทธินั้น ท่านพุทธทาสมิได้ศึกษาหลักความคิดวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (Historical Materialism) และวัตถุนิยมวิชาวิธี (Dialectical Materialism) แต่ท่านได้วิพากษ์วิจารณ์วัตถุนิยม ว่าก่อให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบ ความเห็นแก่ตัว ไม่สอดคล้องต่ออุดมการณ์ทางการเมืองของพุทธศาสนา

อิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเซนและคริสต์ศาสนาคือความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ

1. พุทธศาสนานิกายเซน

พุทธศาสนานิกายเซนเป็นนิกายหนึ่งในพุทธศาสนานิกายมหายาน ดังนั้นจึงขอกล่าวถึงลักษณะของพุทธศาสนานิกายมหายานโดยสังเขปก่อนจะไปพิจารณาถึงนิกายเซน พุทธศาสนานิกายมหายาน เป็นนิกายที่กล่าวกันว่าสามารถนำมนุษย์ให้ข้ามพ้นวัฏฏสงสารไปได้เป็นจำนวนมาก จากคำว่า "มหายาน" แปลว่า "พาหนะที่ใหญ่" เปรียบเทียบกับคำว่า "หินยาน" ซึ่งแปลว่าพาหนะที่เลว ๆ เล็ก ๆ หลักการของมหายาน คือ การขณสัตว์ให้ข้ามพ้นวัฏฏสงสารไ้มากกว่าหินยาน (หรือเถรวาท)¹⁴ มหายานถือว่าหินยาน เป็นยานอันคับแคบ มุ่งเอารอคเฉพาะตัว มหายานเป็นยานใหญ่แห่งอุทิศและการปฏิบัติเพื่อช่วยมหาชน มหายานถือหลักการหลุกพันในแง่บวก เพราะเชื่อในคุณธรรมของโพธิสัตว์ ที่ไม่รีบร้อนไปสู่ความดับเสียก่อน จนกว่าจะช่วยสัตว์ให้พ้นทุกข์หมด มหายานถือว่าสัตว์ทั้งหลายมีพุทธภาวะอันแจ่มจ้า ปราศจากกิเลสเป็นอันเดียวกันสิ้น¹⁵

พุทธศาสนานิกายมหายานได้แตกออกเป็นนิกายย่อยต่าง ๆ ได้ 8 นิกาย ได้แก่ นิกายตรีศาสตร์ นิกายธรรมลักษณะ นิกายสังฆกรรมปุณฑริก นิกายอวตัสก นิกายชยาน (เซน) นิกายวินัย นิกายสุชาวคิ และ นิกายมนตรยาน¹⁶ นิกายเซนจึงเป็นหนึ่งในนิกายย่อย ๆ ของมหายาน ตามประวัติของนิกายเซน เกิดขึ้นครั้งแรกมีเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าทรงชูคอกไม้

¹⁴เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร. 2522), หน้า 1.

¹⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 25-26.

¹⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 70.

ชั้นคอกหนึ่งท่ามกลางพุทธบริษัท แทนคำเทศนาอันยืดยาว แต่ปรากฏว่าไม่มีผู้ใดเข้าใจในความหมาย นอกจากพระมหากัสสปะผู้เดียวซึ่งยิ้มน้อย ๆ อยู่ พระพุทธองค์จึงทรงแสดง "คูก่อนกัสสปะ ทถาคตัมมีชรรวมจักขุครรภอันถุกทรง และนิพพานจิตต์ ลักษณะที่แท้จริงย่อมไม่มีลักษณะเชอพึงรักษาไว้ด้วยติ" พระพุทธวจนะนี้เป็นบ่อเกิดของนิกายเซน และพระมหากัสสปะก็ได้เป็นปฐมอาจารย์ (อาจารย์องค์แรก) ของนิกายค้าย¹⁷

นิกายเซนในอินเดียมีอาจารย์ (หรือเรียกว่า สังฆปริณายก) สืบทอดกันมาตามลำดับ จนกระทั่งถึงคนที่ 28 คือ พระโพธิธรรม ท่านได้เดินทางมายังประเทศจีน เพื่อเผยแผ่คำสอนของนิกายเซนในประเทศจีน ในช่วงคริสตศตวรรษที่ 7 และ 8 คำสอนของนิกายเซนเมื่อเข้าสู่ประเทศจีนได้ประสานกับปรัชญาเต๋าอันมีอยู่แต่เดิม¹⁸ ทำให้นิกายเซนที่แพร่หลายในจีนมีลักษณะที่แตกต่างไปจากในอินเดีย และต่อมา นิกายเซนได้แพร่หลายจากประเทศจีนไปสู่ประเทศญี่ปุ่นและเวียดนาม

คำสอนของนิกายเซนมีสาระสำคัญดังนี้ คี.ที. สุกุ นักเขียนชาวญี่ปุ่นกล่าวว่า "เซนในสาระสำคัญ คือ ศิลปะของการมองเข้าไปยังธรรมชาติแห่งภาวะของตนเอง และชี้หนทางจากการถูกมัวลุ่มสือสภาพ"¹⁹ แก่นแท้ของคำสอนนิกายเซน มีลักษณะ 4 ประการ คือ

1. การส่งมอบพิเศษนอกหลักสูตร คือ การส่งมอบจากพระพุทธเจ้า มาสู่พระมหากัสสปะ และจากพระมหากัสสปะสู่สังฆปริณายกองค์ต่อ ๆ มาตามลำดับ จนกระทั่งพระโพธิธรรม สังฆปริณายกองค์ที่ 28 เดินทางมายังประเทศจีน

2. ไม่ต้องอาศัยคำพูดและตัวหนังสือ มีการศึกษาพระสูตร แต่ศึกษาอย่างไม่ยึดติดในคำพูด ผู้ที่สามารถตรัสรู้ (การตรัสรู้ เรียกว่า บรรลุชาโตริ หรือ ภาษาจีนเรียกว่า หู) ไม่จำเป็นต้องรู้หนังสือ ดังเช่นที่ท่านสุยเน้ง (เว่ยหล่าง) ซึ่งอาศัยอยู่ที่วัดนิกายเซนแห่งหนึ่ง

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 183-184.

¹⁸ ทวีวัฒน์ ปุณฺณวิวัฒน์. ประทีปแห่งเซน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2530), หน้า 9.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

วันหนึ่งอาจารย์เจ้าวัค ต้องการคัดเลือกพระภิกษุไว้เป็นเจ้าวัคแทนตน จึงประกาศให้ศิษย์
ทั้งหลายแต่งคาถาขึ้น ใครแต่งได้ก็แสดงภูมิปัญญาได้สูงสุด จะได้รับการแต่งตั้งเป็นทายาท
โดยมอมมาทรกับจิวรของอาจารย์ให้ต่อไป หลังจากนั้นก็มีภิกษุรูปหนึ่งซึ่งเป็นผู้รู้ธรรมมาก ได้
เขียนคาถาขึ้นบทหนึ่ง นำไปปิกไว้ที่หน้าอุโบสถ ความว่า

กายนั้นเหมือนต้นโพธิ์
วิญญาณาธาตุเหมือนกระจุกเงา
จงคอยระวังรักษากระจุกให้สะอาด
อย่าให้ฝุ่นละอองจับได้²⁰

ท่านสุขเน้ง เป็นผู้ไม่รู้หนังสือ ได้ขอร้องให้เพื่อนที่เป็นภิกษุอ่านให้ฟัง แล้ว
จึงแต่งคาถาขึ้นบทหนึ่ง โดยวานให้พระภิกษุรูปหนึ่งเขียนให้ และนำไปปิกที่หน้าอุโบสถ คาถา
นั้นมีใจความว่า

โพธิ์นั้นไม่เหมือนต้นไม้
กระจุกเงานั้นมิได้ฉายแสงอยู่ที่ไหน
เมื่อไม่มีอะไรเสียแตกแรกแล้ว
ฝุ่นละอองจะมาจับได้อย่างไรเล่า²¹

เมื่ออาจารย์เจ้าวัคมาอ่านคาถาของท่านสุขเน้ง จึงมอมมาทรและจิวรให้
แก่ท่านสุขเน้ง มอมตำแหน่งเจ้าวัคให้ ทั้ง ๆ ที่ท่านสุขเน้งมิได้เป็นภิกษุ และมิได้มีความรู้
หนังสือแต่อย่างใด

3. ชัดตรงไปยังแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ คำสอนของเซนเปรียบเสมือน
การขี้นวไปยังดวงจันทร์ ทัวคำสอนเปรียบเสมือนนิ้วมือ แต่การทวิษฐ์เปรียบเสมือนดวงจันทร์
ผู้ที่หวังจะทวิษฐ์หรือบรรลุนิพพาน ไม่พึงยึดติดแก่นนิ้วมือหรือคำพูดคำสอนเท่านั้น

²⁰ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, เรื่องของลัทธิและนิกาย (กรุงเทพมหานคร: สำนัก
พิมพ์สยามรัฐ, 2531), หน้า 82.

²¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

ตัวอย่างของเรื่องการช้ตรงไปยังแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ ได้แก่ เรื่องของชยาคุโจ (ไป-ชาง)²² ท้องการคัดเลือกอาจารย์ สำหรับวัดใหม่ที่ได้รับการสร้างขึ้น ดังนั้นท่านจึงกำหนดให้มีการแข่งขันทางธรรม ระหว่างหัวหน้าศิษย์ของท่านและอิชาน (เว่ย-ชาน) คนครัว ท่านวางเหยือกไม้ไว้ที่พื้น และบอกทั้งสองว่า "เธอไม่สามารถพูดว่านี่คือเหยือก มันคืออะไร" หัวหน้าศิษย์ตอบว่า "ท่านไม่สามารถเรียกมันว่ารองเท้าไม้ครับ" แต่อิชานไม่พูดอะไร เขาเพียงแต่เดินตรงไปยังเหยือก เตะมันล้มลงควยเท้า และกลับไปยังครัว ชยาคุโจบอกว่า "คนครัวชนะ"

คำสอนที่มุ่งไปยังแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ ทำให้การสังสนศิษย์ของอาจารย์เซนที่มีเอกลักษณ์ เป็นสิ่งที่จะใช้เหตุผลหรือสิ่งที่คนทั่วไปถือกันเป็นประเพณีมาจรมิได้ คำพูดของเซนบางครั้งมีลักษณะที่ช้กับความเข้าใจของคนทั่วไป ดังเช่นที่ท่านพุทธทาสได้เสนอความคิดไว้ในบทความหนังสือสุทรของเว่ยหล่าง ว่า "คำสอนของเว่ยหล่างมีลักษณะที่เป็นคำสอนในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับแนวคิดที่คนทั่วไปเข้าใจ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อคนทั่วไปเข้าใจว่า กาสีค่าและนกยางสีขาว เว่ยหล่างกล่าวว่า กาไม่ใช่สีค่าและนกยางไม่ใช่สีขาว แท้จริงแล้ว กาสีขาวและนกยางสีค่าท่างหาก ถ้าหากจะสรุปความคิดของเว่ยหล่าง ก็จะได้เห็นว่า "พยายามคิดจนเห็นตรงกันข้ามจากความคิดของคนที่ยังมีวิชาหุ่มห่อแล้ว ก็เป็นอันนับได้ว่า ได้เข้าถึงความจริงถึงที่สุด"²³

ท่านพุทธทาสภิกขุมีความสนใจในการศึกษาพุทธศาสนานิกายมหายานและนิกายเซน ท่านกล่าวถึงนิกายมหายานว่า นิกายมหายานมีแก่นคำสอนสำหรับคนจำนวนมาก ทั้งต่อคนที่มีความรู้ธรรมพอสมควร มีการกล่าวถึงหลักธรรมชั้นสูง ได้แก่ ปรชญาปารมิตา หฤทัยสูตร ซึ่งเป็นหลักในคัมภีร์ของมหายาน และสำหรับคนที่ไม่มีการศึกษา มีบทบัญญัติสอนในสิ่งที่ย่าง ๆ ได้แก่ การออกเสียงสวคมนตรีเรียกชื่อพระอมิตาภะพุทธเจ้า จำนวนแปดหมื่นครั้งจะได้ไปสู่สวรรค์ เป็นต้น มหายานจึงเป็นเรื่องของการนำคนจำนวนมาก ๆ ให้ไปสู่

²² ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, ประทีปแห่งเซน, หน้า 21.

²³ เว่ย หล่าง, สุทรของเว่ยหล่าง, พุทธทาสภิกขุ แปลไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักหนังสือธรรมบุชชา, 2531). หน้า 2-3.

พุทธภาวะ หลักธรรมของมหายานนั้น ไม่มีอะไรสูงกว่า ลึกกว่าหรือแปลกกว่าของเถรวาท
 แต่อย่างใด²⁴ ท่านพุทธทาสศึกษาเรื่องของมหายานมาจากหนังสือชุด Sacred Book of
 the East และหนังสือคำวิจารณ์ลัทธิมหายานของรัชกาลที่ 5 ออกความเห็นถวาย
 สมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรส²⁵

สิ่งที่ท่านพุทธทาสได้รับจากการศึกษามหายาน คือ แนวความคิดเรื่อง
 โพธิสัตว์ หลักของมหายานถือว่าโพธิสัตว์ คือ ผู้ซึ่งเกิดขึ้นในโลกเพื่อช่วยเหลือสัตว์ทั้งหลาย
 ให้ข้ามพ้นวัฏสงสาร โดยคุณธรรมของโพธิสัตว์นี้จะหันหลังให้นิพพาน จะไม่ยอมหลุดพ้นจนกว่า
 จะช่วยเหลือสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามพ้นวัฏสงสาร ไปได้ทั้งหมด ท่านพุทธทาสได้นำแนวความคิดนี้
 มาอธิบายถึงคุณธรรมหรือธรรมสำหรับนักการเมืองที่คิดว่าจะต้องมีธรรมสำหรับโพธิสัตว์ ได้แก่
 สุทธิ ปัญญา เมตตา ชนคติ มีความปรารถนาที่จะช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์ เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว
 อันเป็นคุณลักษณะของนักการเมืองที่ดีในทัศนะของท่านพุทธทาส

เมื่อท่านพุทธทาสกล่าวถึงนิกายเซน ท่านมิได้พิจารณาณิกายเซนในฐานะ
 นิกายย่อย ๆ ของมหายาน แต่ท่านพิจารณาว่าเซนเป็นเรื่องราวของการล้อเลียนมหายาน
 เซนไม่มีเรื่องสวรรค์สุขาวดี ข้อที่น่าสังเกตของเซนก็คือ ทำปัญญาภิรมย์สมาธิควบคู่กันไป ไม่แยก
 เบ่งออกมาที่เดียวทั้ง 2 อย่าง²⁶ ความสนใจในพุทธศาสนานิกายเซน ทำให้ท่านได้แปลหนังสือ
 ของเซน จำนวน 2 เล่ม คือ คำสอนของฮวงโป และ สุตตรของเว่ยหล่าง ในปี พ.ศ. 2506
 ท่านได้แสดงธรรมสากัจฉา เรื่อง "เราจะเข้าใจธรรมะอย่างไร"
 กับ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ในตอนหนึ่งท่านพุทธทาสกล่าวว่า "ยิ่งศึกษาพระพุทธศาสนา
 จะยิ่งไม่รู้พุทธศาสนา" เป็นข้อความที่มีลักษณะที่ขัดแย้งกันในตัวเอง (paradoxical)
 ความหมายของท่านพุทธทาสต้องการให้ศาสนาเป็นเรื่องของการปฏิบัติ มิใช่การศึกษาปริยัติ

²⁴พุทธทาสภิกขุ, สัมภาษณ์โดย พระประชา ปสนุนนฺโม, อภิวประวัติของท่าน
 พุทธทาส เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา 3 ชีวิตแห่งการศึกษา, หน้า 499.

²⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 500.

²⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 499.

หรือทฤษฎีกันอย่างเคียว แต่วิธีการพูดของท่านนั้น กระตุ้นความรู้สึกของผู้ฟังให้เกิดความสนใจ ซึ่งลักษณะการพูดเช่นนี้เป็นลักษณะของนิกายเซน ดังเช่นที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ วิจารณ์คำพูดของท่านพุทธทาสว่า "... คำพูดเป็นต้นว่า "ยิ่งศึกษาพระพุทธศาสนาก็จะยิ่ง ไม่รู้พระพุทธศาสนา" นั้น บางคนที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังเข้า ก็ตกใจเสียแล้ว วิ่งหนีเลย เขา ทว่าท่านพุทธทาสเอาอะไรมาพูดก็ไม่รู้ มาปรกรมแท้ ๆ มันเป็นเรื่องที่คนไทยไม่ค่อยคุ้นหู อย่าง นี้ต้องไปสอนญี่ปุ่น คือพูดเหมือนพุทธศาสนานิกายเซน. . ."²⁷

ท่านพุทธทาสได้ใช้วิธีการพูดแบบนี้ใน การเสนอเรื่องความสัมพันธ์ ระหว่างธรรมะกับการเมือง ก็จะได้เห็นได้ว่าลักษณะการเสนอความคิดของท่านกระตุ้นให้ผู้ฟัง สนใจพร้อมทั้งเกิดความสงสัยในความหมายที่บางครั้งก็จะขัดแย้งกันในตัวเอง เช่นเมื่อท่าน ได้ให้ความหมายของการเมืองในภาษาธรรม ว่าหมายถึง "การจัดให้คนจำนวนมาก ๆ อยู่กัน เป็นผาสุก โดยปราศจากปัญหา โดยไม่ต้องใช้อำญา" หรือ ท่านเสนอคำว่า "ถ้ามีธรรมะก็ ไม่ต้องมีการเมือง", "การเมืองคือธรรมะ" เป็นต้น วิธีการพูดเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดความสงสัย ในความหมายของถ้อยคำต่าง ๆ ที่ท่านพุทธทาสได้เสนอออกมาในเมืองกัน เกี่ยวกับเรื่องนี้ อิทธิพลของนิกายเซน ใ้มีส่วนอย่างสำคัญในการเสนอความคิดของท่านพุทธทาส เนื่องจาก นิกายเซนเน้นมุนัษยธรรมหรือศีลธรรมของบุคคลเป็นสำคัญ ดังนั้น คำพูดที่ทักท้วงที่สามารถปลุกเร้า หรือกระตุ้นซาทู่แห่งการตรัสรู้ซึ่งอยู่ภายในตัวบุคคลได้ คำพูดนั้นจะเป็นคำพูดที่มีประโยชน์ โดยเฉพาะคำพูดที่มีความขัดแย้งกับความเชื่ออันเป็นสิ่งที่แพร่หลายในสังคมขณะนั้นแล้ว ย่อมถือได้ว่าเป็นการตรวจสอบความคิดเดิมเพื่อนำจิตเข้าสู่ภาวะแห่งการตรัสรู้นั้นเอง

2. คริสต์ศาสนา

แนวความคิดที่ท่านพุทธทาสได้รับจากการศึกษาคริสต์ศาสนา คือ การที่ท่าน พุทธทาสได้ใช้หลักภาษาคน-ภาษาธรรม เปรียบเทียบความหมายของพระเจ้า ซึ่งท่านได้ คิดความ "พระเจ้า" ไว้แตกต่างจากคริสต์ศาสนา ในทัศนะของท่านพุทธทาสนั้น พระเจ้า

²⁷พุทธทาสภิกขุ และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, วิวาทะ (ความเห็นไม่ตรงกัน) ระหว่าง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กับ ท่านพุทธทาสภิกขุ (กรุงเทพมหานคร: องค์การฟื้นฟู พุทธศาสนา, 2529), หน้า 44.

มีความหมายใน 3 ระดับ คือ²⁸

ระดับที่ 1 พระเจ้าตามสัญชาตญาณแห่งความกลัวของสัตว์ที่มีความรู้สึกนึกคิด
ทั่ว ๆ ไป

ระดับที่ 2 พระเจ้าในระดับไสยศาสตร์ คือ พระเจ้าที่เกิดขึ้นตามความคิด
ความรู้ที่ยังไม่ถึงที่สุด

ระดับที่ 3 พระเจ้าในระดับพุทธศาสตร์ คือ พระเจ้าที่เต็มไปด้วยความมี
สติปัญญา

ท่านพุทธทาสได้อธิบายว่า พระเจ้าที่มีความรู้สึกอย่างบุคคลนั้นมีไว้สำหรับ
ผู้ที่รู้ธรรมะน้อย หรือรู้ธรรมะในขั้นต้น ๆ จึงต้องมีการอ้างอิงบุคคล เรียกว่า บุคคลาธิษฐาน
พระเจ้าที่มีความรู้สึกอย่างบุคคลจะมีความรู้สึก รัก เกลียด โกรธ สามารถลงโทษผู้กระทำ
ความผิด หรือกระทำการที่เป็นที่ไม่พอใจของพระเจ้าได้ การอ่อนน้อมเอาใจพระเจ้าจึงกระทำ
ได้โดยการอ่อนน้อมบวงสรวง ส่วนพระเจ้าที่ไม่มีความรู้สึกอย่างบุคคล คือ พระเจ้าที่เป็น
กฎของธรรมชาติ ผู้สร้าง, ควบคุม และทำลายสรรพสิ่ง²⁹ ในทางพุทธศาสนาก็มีพระเจ้าใน
ความหมายนี้ ได้แก่ ภูมิทัฬหี³⁰ (หรือปฏิจุสมุปบาท)

ท่านพุทธทาสได้แสดงเหตุผลที่ว่าพุทธศาสนาก็มีพระเจ้า ในความหมายของ
กฎธรรมชาติ โดยท่านกล่าวถึงคำจำกัดความของ "พระเจ้า" ว่าเป็น "สิ่งสูงสุดกว่าสิ่งใด
เป็นสิ่งที่เราต้องกลัว ต้องพึ่งพา ต้องเชื่อฟัง ต้องเคารพนับถือ"³¹ ดังนั้นพระเจ้าของบุคคล
ที่ต่างกันย่อมไม่เหมือนกัน "คนสมัยนี้มีเงินเป็นพระเจ้า, มีเจ้านายเป็นพระเจ้า" และ

²⁸ อภิศักดิ์ ทองบุญ, "พระเจ้าในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ" ใน พระพุทธรศาสนา
ศาสนาประจำชาติไทย (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, 2517), หน้า 116-117.

²⁹ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมะกับการเมือง, หน้า 136.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 144.

³¹ พุทธทาสภิกขุ, เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า "พระเจ้า", จุดหม่นล้นอันคับ 18
(กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2525), หน้า 7.

"ชาวบ้านนอก ไม่มีเจ้านายเป็นที่พึ่งพา ก็ต้องพึ่งผีสงไปตามเรื่อง เพราะว่าคนอยู่โดยปราศจากพระเจ้านั้นไม่ได้แน่; แต่ทุกไม่เป็น. เรียกไม่ถูก ถ้าเขามีเจ้านายเป็นที่พึ่งเคารพสูงสุด ก็มีเจ้านายเป็นพระเจ้า. ถ้าเขากลับภรรยา ภรรยาของเขานั้นแหละเป็นพระเจ้า. . ."32

ดังนั้น พระเจ้าทามทศนะของท่านพุทธทาสไค้แก่ สิ่งสูงสุดอันเป็นที่เคารพของบุคคลต่าง ๆ ตามหลักธรรมของพุทธศาสนานั้น ท่านพุทธทาสถือว่ามิใช่พระเจ้าอยู่เช่นกัน แต่พระเจ้าของพุทธศาสนามีพระเจ้าที่มีความรู้สึกอย่างบุคคล แต่เป็นพระเจ้าในฐานะกฎของธรรมชาติ เป็นผู้สร้าง ผู้ควบคุม และผู้ทำลายสิ่งต่าง ๆ การอ่อนน้อมพระเจ้าทามทศนะความหมายนี้กระทำได้โดยการทำให้ตรงตามความประสงค์ของพระเจ้า คือการอ่อนน้อมที่แท้จริง

เมื่อท่านพุทธทาสใช้แนวคิดเรื่องพระเจ้ามาอธิบายความคิดทางการเมือง ท่านได้อธิบายว่า "พระเจ้า" นั้นคือกฎธรรมชาติอันเป็นเป้าหมายที่การเมืองจะต้องบรรลุถึง เนื่องจากอุดมคติของการเมือง ตามทัศนะของท่านพุทธทาสนั้นอยู่ในความหมายของธรรมใน ความหมายที่ 3 คือ ปฏิบัติธรรม การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผล หรือ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ดังนั้น จุดมุ่งหมายของการเมือง ก็คือการทำให้สอดคล้องกับพระประสงค์ของพระเจ้าหรือกฎธรรมชาตินั้นเอง กฎธรรมชาติที่เป็นจุดมุ่งหมายของการเมืองนั้น ท่านพุทธทาสเห็นว่า คือ การทำให้สังคมมีความสงบและมีสันติภาพ ท่านพุทธทาสใช้คำว่า "พระเจ้าคือยอดสุดของนักการเมือง" และ "นักการเมืองของพระเจ้า" โดยท่านได้อธิบายว่า "นักการเมือง" ในทัศนะของท่านนั้น คือ คนทุกคน เนื่องจากทุกคนต้องมีความสัมพันธ์กันทางการเมือง ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม ทุกคนจึงต้องสนใจการเมือง การเมืองแบบพระเจ้านั้นคือการเมืองที่มีธรรมมากกว่ากับมันเอง กังที่ท่านพุทธทาสกล่าวว่า "พระเจ้านี้ไม่เห็นแก่ตัวและไม่เห็นแก่ใคร ในลักษณะที่ลำเอียง พระเจ้าเป็นของเที่ยงธรรม เป็นจุดกลางที่เที่ยงตรง และจะให้อะไรได้ทุกรูปแบบแล้วแต่ว่าขออะไรมา. . . เล่นการเมืองแบบพระเจ้านี้คือยุติธรรมเป็นข้อแรก ข้อทรงบริสุทธิ ยุติธรรม ไม่ลำเอียง มีจิตใจสูง อยู่เหนือสินบน เหนือคอร์รัปชัน"33

32 เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

33 พุทธทาสภิกขุ, ธรรมะกับการเมือง, หน้า 156.

ท่านพุทธทาสเห็นว่าระบบการเมืองใด ๆ ก็ตาม ถ้าประกอบไปด้วยสังคม
นิยมตามแบบของพระเจ้า คือ ถือหลักประโยชน์ตกเป็นของส่วนรวม และเห็นว่ามนุษย์เป็น
เพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ระบบใด ๆ ก็ตามถือว่าเป็นระบบที่ดีทั้งสิ้น เพียง
แต่การนำมาใช้จะต้องเลือกให้เหมาะกับสภาพการณ์ของสังคมนั้น ๆ ท่านพุทธทาสกล่าวว่า
"เราต้องรู้ว่าในกรณีอย่างใดมันเป็นเผด็จการ หรือต้องเผด็จการ; ในกรณีอย่างไรเป็นสังคมนิยม;
เพราะว่าเผด็จการเพื่อให้สังคมมันถูกต้องยิ่งขึ้น พระพุทธเจ้าก็เป็นเผด็จการ; พระเจ้า
ก็เป็นเผด็จการ แต่ระบอบงานของท่านกลายเป็นสังคมนิยม"³⁴

หลักการสำคัญที่ท่านพุทธทาสได้ยึดถือ คือ ท่านจะไม่พูดสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่าง
จำเพาะเจาะจงลงไปว่าสิ่งใดคือ สิ่งใดเลย หรือสิ่งใดถูกสิ่งใดผิดโดยส่วนเดียว ท่านอ้างถึง
พระพุทธวจนะที่ว่า "อย่าไปพูดว่ากลางลงไปค้ำคานหนึ่งโดยส่วนเดียว มันจะถึงที่สุดแห่ง
ความโง่"³⁵ ทักษะเช่นนี้เป็นลักษณะของการประนีประนอมระหว่างศาสนาต่าง ๆ ที่ท่าน
พุทธทาสภิกขุพยายามนำหลักการของภาษาคน-ภาษาธรรม มาอธิบายเรื่องพระเจ้า ให้สามารถ
สร้างความเข้าใจระหว่างพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนามากขึ้น

ศูนย์วิทย์ทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 192.

³⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 192.

การนำแนวความคิด "ซั่มมิกสังคมนิยม" มาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในประเทศไทย

ความคิดเรื่องระบบการเมืองแบบ "ซั่มมิกสังคมนิยม" ของท่านพุทธทาสภิกขุ แม้ว่าจะไม่ปรากฏว่ามีผู้นำไปปฏิบัติอย่างเป็นทางการเห็นได้ชัดก็ตาม แต่เราอาจพิจารณาอิทธิพลความคิดของท่านที่มีต่อสังคมไทย โดยพิจารณาจากกลุ่มบุคคลที่ได้รับอิทธิพลจากความคิดของท่าน ได้แก่ ปัญญาชน, นักคิด, นักวิชาการ และข้าราชการ ตลอดจนบรรดาพุทธบริษัทที่ได้สมาทานความศรัทธาแนวของท่านพุทธทาส ในกลุ่มบุคคลประเภทหลังสุดนี้ จะเห็นได้ชัดจากการนำแนวความคิดที่ริเริ่มมาจากท่านพุทธทาส และผลที่ออกนอกผลทางความคิดเป็นการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมต่าง ๆ ได้แก่ วัดป่าสัก วัดอุโมงค์ วัดป่าธรรมมา เป็นต้น สำนักปฏิบัติธรรมเหล่านี้มีรูปแบบของการเป็นอยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ เช่นเดียวกับสมัยพุทธกาล ผลที่ผลจากความศรัทธาแนวสวนโมกขพลารามย่อมเป็นสิ่งที่มิใช่อิทธิพลต่อสังคมไทยในระดับหนึ่ง และทำให้คนทั่วไปหันมาสนใจศึกษาธรรมะมากขึ้นด้วย

ข้อพิจารณาอีกประการหนึ่ง สำหรับอิทธิพลของความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาสที่มีต่อสังคมไทย เราไม่อาจจะพิจารณาแยกความคิดทางการเมืองของท่านออกจากความคิดด้านอื่น ๆ ของท่านได้ จากการที่พิมพ์หนังสือของท่านพุทธทาสเป็นจำนวนมาก ทั้งด้านจำนวนครั้งที่พิมพ์และปริมาณที่พิมพ์ ย่อมแสดงว่ามีผู้ที่สนใจอ่านงานของท่านเพิ่มมากขึ้น³⁶ จึงสามารถกล่าวได้ว่า ท่านพุทธทาสทำให้คนตื่นตัวสนใจธรรมะมากขึ้น

สำหรับการนำแนวความคิด "ซั่มมิกสังคมนิยม" มาใช้ในทางปฏิบัติในประเทศไทย ผู้วิจัยขอแนะนำแนวทางการประยุกต์หลักธรรมทางพุทธศาสนา กับ การแก้ปัญหาสังคมและการเมือง โดยนำตัวอย่างของขบวนการสรรโวทัย ในลังกา ซึ่งได้พิจารณาจากแนวความคิดของมหาตมาคานธี เพื่อนำมาพิจารณาแนวทางความเป็นไปได้ในการประยุกต์ "ซั่มมิกสังคมนิยม" กับบริบททางสังคมและการเมืองไทยในปัจจุบัน

³⁶ ผู้วิจัยสรุปจาก ปรีชา ซากาเกษ, "หนังสือพุทธศาสนาที่เขียนเป็นภาษาไทย ซึ่งพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2520-2527" (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530).

ขบวนการสรรโวทัย มีชื่อเป็นทางการว่า ลังกาชาติกะ สรรโวทยะ สรามาทาน สังฆมัยะ (Lanka Jatika Sarvodaya Shramadana Sangamaya) คำว่า สรรโวทัย มหาตมา คานธี ได้ถูกจากคำสันสกฤต แปลว่า การตื่นขึ้นหรือความบริสุทธิ์ของสรรพชีวิต จุกมุ่งหมายหรืออุดมการณ์ของขบวนการสรรโวทัยนั้นเป็นไปเพื่อ...-37

1. ปลดปล่อยปัจเจกชนให้หลุดพ้นจากความโลภ โกรธ หลง และสิ่งที่ถูกกระชาก มนุษย์ให้ตกเป็นทาสจำยอม

2. ปลดปล่อยชุมชนเมืองและชนบทให้หลุดพ้นจากความยากไร้ ความเจ็บไข้ ความไม่รู้ และความไม่เป็นตัวของตัวเอง อันเนื่องมาจากเงื่อนไขสภาพแวดล้อมในชุมชนนั้น และการเอาเปรียบทางเศรษฐกิจจากการเมืองภายนอก

3. ปลดปล่อยประเทศให้หลุดพ้นจากการเอาเปรียบทางเศรษฐกิจการเมือง การปกครอง รวมทั้งการเป็นอาณานิคมของจักรวรรดินิยม

4. ปลดปล่อยโลกให้พ้นจากความระแวง ความเกลียด ความเป็นศัตรู สงคราม และสิ่งเลวร้าย เช่น ภาวะแวดล้อมเป็นพิษ และผลเสียอันเกิดจากความก้าวหน้าทางวิทยาการ

สรรโวทัยได้ถือกำเนิดขึ้นในสมัยของมหาตมา คานธี ซึ่งคานธีได้รับอิทธิพลจากการอ่านหนังสือ Unto this last ของ John Ruskin ทำให้คานธีมีความคิดที่เชื่อว่าทุกคน ควรจะได้รับสวัสดิการอย่างเท่าเทียมกัน ผู้ที่มีความคิดสอดคล้องกับคานธีในเรื่องนี้ คือ วิโนภา ภเว นักศึกษาอินเดีย ผู้นำแนวคิดนี้มาก่อตั้งขบวนการภูทานในอินเดีย

ความคิดของคานธี และ วิโนภา ภเว ได้แพร่หลายไปสู่ประเทศต่าง ๆ รวมทั้ง ลังกา ซึ่งมีความพยายามนำหลักพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการปลดปล่อยประชาชาติ ในระดับต่าง ๆ ทั้งแก่ระดับภายในปัจเจกบุคคลแต่ละคน ไปจนถึงระดับประเทศชาติและระดับ นานาชาติ ขบวนการสรรโวทัยในลังกา ถือกำเนิดขึ้นจากการริเริ่มของนายอารีรัตน์นะ (A.T. Aryratna) ครูหนุ่มวัย 25 ปี แห่งมหาวิทยาลัยนาถนาhta ผู้นำหลักการของ

37 พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนากับยุคการรวมสมัย (กรุงเทพมหานคร : สำนัก มุลินีโกมลคิมทอง, 2529). หน้า 14-15.

ขบวนการภูพาน ตามความคิดของวิไลภา ภเว มาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมอย่างเหมาะสมสำหรับ
ประเทศศรีลังกา

สรรโวทัยเริ่มเป็นผลทางปฏิบัติครั้งแรกในลังกา เมื่อปี 2501 โดยกลุ่มอาสาสมัคร
ครูและนักศึกษาได้ออกไปทำงานร่วมกับคนที่เกิดในวรรณะต่ำ ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง โดยไม่ได้มุ่ง
ที่จะเข้าไปสอนพวกเขาเหล่านั้น หรือมีได้ไปหยิบยื่นความช่วยเหลือใด ๆ หากแต่เป็นการทำงาน
ร่วมกันฉันเพื่อนมนุษย์ซึ่งมีแต่ความเท่าเทียมกันเท่านั้น การกระทำเช่นนี้ก่อให้เกิดผลกระทบที่
สำคัญต่อหมู่บ้านข้างเคียง ปฏิกริยาที่คนชั้นสูงมีต่อกันชั้นต่ำได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น และ
จากนั้นมา การปฏิบัติงานของสมาชิกขบวนการสรรโวทัยก็แพร่หลายไปทั่วประเทศศรีลังกา
จนกระทั่งเป็นแรงสนับสนุนให้นายอารีร์ัตนะ ได้รับรางวัลแมกไซไซในฐานะผู้นำชุมชน เมื่อ
ปี 2512

ปรัชญาและหลักการของขบวนการสรรโวทัย คือ หลักธรรมทางพุทธศาสนา เพื่อ
ความเจริญของบุคคลและชุมชน หลักธรรมที่นำมาใช้กับตนเองเพื่อความเจริญในศาสนธรรม
ได้แก่ พรหมวิหารธรรม อันได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ส่วนที่เป็นหลักจริยธรรม
เพื่อปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อภยจริยา และสมานัตตา³⁸ สรรโวทัยเชื่อ
มั่นในความสำคัญของประชาชนในการนำความผาสุกมาสู่ชุมชน และสรรโวทัยเชื่อมั่นว่า
การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาต่าง ๆ จะต้องเริ่มจากระดับล่างขึ้นสู่ระดับเบื้องบนจึงจะ
เป็นผลสำเร็จ

ขบวนการสรรโวทัยใช้วิธีการดำเนินงานเป็น 4 ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ ขั้นสมาทาน
ขั้นคาโมทัย หรือ การฟื้นฟูหมู่บ้าน ขั้นเทโสทัย หรือ การฟื้นฟูประเทศชาติ³⁹ วิธีการขั้น
สมาทาน คือ การร่วมแรงร่วมใจทั้งค่ายสมาทานในหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อวางรากฐานให้กับ
การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างสันติตามขั้นตอนที่เหลือทั้ง 3 วิธีการ ขั้นสมาทานนี้มีวิธีการ
ที่สำคัญ คือ

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22-23.

1. ทำลายอุปสรรคกีดขวางการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวบ้าน
2. ให้การศึกษาเพื่อให้เห็นคุณค่าของปรัชญาสรรโวทัย มีจิตใจยุติธรรม สำนึกในหน้าที่ที่อสังคัม และมีความเป็นสากลนิยม

3. ทำให้ชาวบ้านเห็นพลังของตน เกิดความเชื่อมั่นว่าวิธีแก้ปัญหานั้นอยู่ในมือของเขาเอง และหมู่บ้านของคนที่นั้นสามารถพึ่งพาตัวเองได้ หากคนร่วมแรงร่วมใจกัน

4. ให้ความเป็นผู้นำชาวบ้านในระคับต่าง ๆ ได้ปรากฏออกมา

5. ให้ชาวบ้านได้เห็นคุณค่าของทรัพยากรพื้นบ้าน ไม่ว่าทรัพยากรธรรมชาติ กำลังคน หรือระบบคุณค่าวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีลักษณะสร้างสรรค์ ทั้งที่อสังคัมและชุมชน

จากวิธีการขั้นที่ 1 คือ ขั้นสมานาน จะนำไปสู่ขั้นที่ 2 คือ คาโมทัย หรือ การฟื้นฟูหมู่บ้าน ซึ่งเป็นปฏิบัติการให้ชาวบ้านได้สร้างสรรค์สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ ในระยะยาวเพื่อการพึ่งพาตนเอง

ขั้นที่ 3 คือ ขั้นเทโคทัย หรือการฟื้นฟูประเทศชาติ จะมีการเผยแพร่ความคิดทางศาสนาธรรม และการพึ่งพาตนเอง การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผ่านรายการศึกษาเพื่อพัฒนาของสรรโวทัย เพื่อกระจายความคิดเหล่านี้ไปสู่ผู้นำทางการ เมืองในทุกระคับ

ขั้นที่ 4 ขั้นวิศโวทัย หรือ การฟื้นฟูระคับนานาชาติ ได้แก่ การร่วมมือระหว่างขบวนการสรรโวทัยของศรีลังกา และขบวนการสรรโวทัยในอินเดีย การร่วมมือระหว่างขบวนการสรรโวทัยของศรีลังกา และของเบลเยียม และสาขาของสรรโวทัยในประเทศต่าง ๆ เช่น มูลนิธิสรรโวทัยสมานานแห่งยุโรป อันเป็นองค์กรที่นำปรัชญาสรรโวทัยมาประยุกต์ให้ประสานกับการฟื้นฟูชุมชนในยุโรป เพื่อให้ปลอดพ้นจากภาวะแวดล้อมเป็นพิษ และลกดช่องว่างในหมู่ประเทศกำลังพัฒนา

ประโยชน์อันพึงจะได้รับจากการศึกษาเรื่องขบวนการสรรโวทัย คือ เราได้เห็นตัวอย่างในการนำหลักพุทธศาสนา มาประยุกต์เป็นแนวทางปฏิบัติในการแก้ปัญหาทางสังคมและการเมือง โดยเริ่มจากระคับพื้นฐานที่สุด คือระคับปัจเจกบุคคล ไปจนถึงระคับชาติและระคับนานาชาติ ซึ่งในเรื่องนี้ ท่านพุทธทาสได้ให้ความสำคัญต่อบัจเจกบุคคล ในขณะที่เดียวกันกับที่ท่านได้ให้ความสำคัญกับสังคัมหรือชุมชนด้วย โดยท่านเน้นว่าบุคคลกับสังคัมจะต้องมีความสัมพันธ์ต่อกัน สังคัมจะดีได้ บุคคลในสังคัมจะต้องดีเสียก่อน ในท่านเองเดียวกัน บุคคลจะดีได้ก็ขึ้นอยู่กับสภาพสังคัมที่ดี แต่เมื่อจะก่อเลือกระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคัม ท่านพุทธทาสเห็นว่ามนุษย์

ควรจะสละความสุขส่วนตัวบางประการเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ได้แก่ การเจียจจ่าย ส่วนเกินเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม หลักการของสรรโวทัยที่เน้นหลักธรรมในการพัฒนาปัจเจกบุคคล ได้แก่ พรหมวิหารธรรม ถือว่าเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความคึกของท่านพุทธทาสในเรื่องของการทำให้มนุษย์หมดความเห็นแก่ตัว อย่างไรก็ตาม ข้อแตกต่างระหว่างสรรโวทัยกับความคึกของท่านพุทธทาสอยู่ที่ว่า ในขณะที่สรรโวทัยเน้นการพึ่งพาอาศัยกันอย่างมือหึงธรรม ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ท่านพุทธทาสมีความเห็นสอดคล้องในเรื่องนี้ แต่ท่านเห็นว่าในบางกรณี ผู้ปกครองที่ใช้อำนาจเผด็จการมีความจำเป็นสำหรับประโยชน์ของชุมชน

เงื่อนไขที่สำคัญของสังคมนครีลังกา ที่ก่อให้เกิดขบวนการสรรโวทัยขึ้น คือ การเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ทำให้มีความพยายามที่จะปลดปล่อยประเทศชาติออกจากภาวะการเป็นเมืองขึ้น รวมทั้งการเป็นอาณานิคมทางความคิดอีกด้วย สังคมไทยไม่มีสภาวการณ์ที่เป็นเงื่อนไขเช่นเดียวกันกับสังคมนครีลังกา แต่อย่างไรก็ตาม การคำนึงตามลัทธินิยมตะวันตก ได้แก่ ลัทธิวัตถุนิยม ทุนนิยม ประชาธิปไตย และสังคมนิยมมาร์กซิสม์ ก็ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมและการเมืองขึ้น ซึ่งท่านพุทธทาสได้วิพากษ์วิจารณ์ผลเสียของสิ่งเหล่านี้แล้ว

คุณค่าของความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาส อยู่ที่ว่าเราจะพิจารณาความคิด "ซั่มมิกสังคมนิยม" ของท่านเป็น 2 ก้าน ก้านแรก ในฐานะหลักการของการอยู่ร่วมกันอย่างมีเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความรักในเพื่อนมนุษย์ หลักการที่ว่าระบบการเมืองใดก็ตามจะเป็นระบบที่ถูกยกย่องได้ถ้าประกอบด้วยธรรม ในแง่นี้ ท่านพุทธทาส ได้เสนอให้ปัจเจกบุคคลมีธรรม และช่วยกันสร้างความถูกต้องให้แก่ส่วนรวม ความถูกต้องนี้แสดงออกโดยการสร้างระบบการศึกษาที่ดี ระบบการเมืองที่ดี เป็นต้น ความคิดของท่านพุทธทาสในส่วนนี้เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างมากและสามารถนำหลักการนี้ไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติได้

ก้านที่สอง ของความคิดของท่านพุทธทาส คือ การเสนอให้มีการปกครองที่ผู้ปกครองมีธรรม ปกครองด้วยวิธีเผด็จการ ในส่วนนี้อาจจะมีปัญหาเมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ เนื่องมาจากในบริบททางสังคมและการเมืองของไทยในปัจจุบัน กระแสความคิดประชาธิปไตย ทั้งในแง่ของระบบการเมือง และในแง่ของวิถีชีวิตประชาธิปไตย เป็นสิ่งที่ยอมรับกันเป็นการทั่วไป ดังนั้นในการที่ผู้ปกครองจะอ้างธรรมแล้วใช้วิธีเผด็จการปกครองนั้น ถึงแม้ว่าจะกระทำไปเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนก็ตาม แต่ก็อาจจะมีปัญหาเรื่องความชอบธรรม โดยเฉพาะกระแส

ของการเมืองของโลกในปัจจุบัน ผู้ปกครองที่ใช้อำนาจเบ็ดเตล็ดการนั้น ต้องถูกโค่นล้มอย่างมากมาย เบ็ดเตล็ดการจึงเป็นแนวความคิดที่ไม่ได้รับการยอมรับ อย่างไรก็ตาม ท่านพุทธทาสก็ไม่ได้เสนอให้ผู้ปกครองที่ใช้อำนาจเบ็ดเตล็ดการทลออกเวลา และทุกสถานการณ แต่ให้ผู้ปกครองเลือกใช้ตามความเหมาะสมและสถานการณ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่ปกครองนั้นต้องเป็นผู้ที่มีธรรมกาย ปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ก็คือ เราจะแสวงหาผู้ปกครองที่มีธรรมได้อย่างไร และหากว่าแสวงหาได้แล้ว หากพบว่าในเวลาข้างหน้าผู้ปกครองบิภพลัวในธรรมชั้น เราจะมีวิธีที่จะถอดถอนผู้ปกครองอย่างไร ซึ่งประเด็นเหล่านี้ท่านพุทธทาสมิได้ให้คำตอบไว้ ประเด็นเรื่องผู้ปกครองที่มีธรรมปกครองด้วยวิธีเบ็ดเตล็ดการจึงเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยขอกล่าวว่าเป็น "อุกมคติ" ซึ่งยากที่จะนำไปสู่ระบอบปฏิบัติได้

ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางการนำความคิด"ขัณมิกสังคมนิยม" มาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในประเทศไทย โดยเน้นการร่วมมือระหว่างสถาบันต่าง ๆ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันสื่อมวลชน สถาบันทางการเมือง สถาบันทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการสร้างธรรมของปัจเจกบุคคล คือ สถาบันครอบครัว ครอบครัวต้องเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับเยาวชน สถาบันการศึกษาต้องเป็นแหล่งอบรมคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่ไปกับการอบรมวิชาชีพ ทุก ๆ สถาบันต้องมีเป้าหมายในการอบรมศีลธรรม สร้างความเป็นธรรม และความถูกต้องให้เกิดขึ้น สถาบันทางการเมืองมีบทบาทอย่างสำคัญนักการเมืองซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานทางการเมืองโดยตรง จะต้องมีคุณธรรมของโพธิสัตว์ คือ สุทธิ ปัญญา เมตตา อดทน อดทน อดทน ไม่เห็นแก่ตัวและเสียสละเพื่อผู้อื่น ประชาชนในฐานะผู้เลือกตั้งต้องไม่เห็นแก่ตัวหรืออามิสสินจ้างหรือเกรงกลัวอิทธิพลต่าง ๆ ร่วมมือกันเลือกผู้แทนที่ดีเข้าไปทำหน้าที่เป็นผู้แทนของคน สถาบันทางศาสนาก็มีบทบาทอย่างสำคัญในการอบรมศีลธรรมสำหรับศาสนิกชน ควรที่จะลดบทบาทของศาสนาในแง่พิธีกรรมที่ไม่จำเป็นลง หันมาสนใจกับการสั่งสอนศีลธรรมเพิ่มขึ้น ถ้าทุก ๆ สถาบันร่วมมือกันแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า แนวความคิด "ขัณมิกสังคมนิยม" ของท่านพุทธทาสก็สามารถบรรลุผลในทางปฏิบัติได้

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความหวังว่า จะมีการศึกษาเรื่องความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ ในระดับรายละเอียดที่ลึกซึ้งไปกว่านี้ รวมทั้งการศึกษามิติที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความคิดเรื่องการจัดระบบการศึกษา การจัดระบบนิเวศน์วิทยา เป็นต้น ถ้าเป็นคังนั้น จะทำให้เกิดผลดีแก่คนทั่ว ๆ ไปเป็นเนืองประการ

ประเด็นที่ควรจะได้รับพิจารณาต่อไป

จากการศึกษาความคิดทางการเมืองของท่านพุทธทาส ผู้วิจัยพบว่า มีประเด็นบางประเด็นที่อาจก่อให้เกิดความสงสัยขึ้นแก่คนทั่วไปที่ได้ศึกษาความคิดของท่าน ประเด็นเหล่านี้มีปัญหาในเรื่องการตีความ และมาตรฐานในการวัดคุณค่าทางนามธรรม ผู้วิจัยได้รวบรวมประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ส่วนเกิน

ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นเรื่องส่วนเกิน เป็นสิ่งที่อาจก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ได้มากประเด็นหนึ่ง เนื่องจากท่านพุทธทาสได้ให้แนวทางการพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นส่วนเกินไว้ว่า "ส่วนที่เกินความต้องการ และสามารถแจกจ่ายให้แก่ผู้อื่นได้โดยตัวเองไม่เดือดร้อน" ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ มีมาตรฐานอะไรที่จะวัดความต้องการของมนุษย์ สิ่งที่เป็นส่วนเกินของบุคคลหนึ่ง อาจจะไม่ใช่ว่าส่วนเกินของอีกบุคคลหนึ่ง ยกตัวอย่างเช่น คน ๆ หนึ่งมีเงิน 500 ล้านบาท เขาอาจจะคิดว่าเขายังยากจนอยู่ เขายังไม่มีส่วนเกินที่จะแจกจ่ายให้ใคร ในขณะที่อีกคนหนึ่งอาจมีเงินเพียง 200 บาท แต่เขาสามารถแจกจ่ายเงิน 50 บาท ให้แก่ผู้อื่นได้ เรื่องนี้จึงเป็นคุณค่าทางจริยธรรมของปัจเจกบุคคลว่าใครจะมีมากน้อยเพียงใด คนที่มีเงินจำนวนมาก ๆ แต่ยังไม่ยอมบอกตัวเองยังไม่มีส่วนเกินจะแจกจ่ายให้ใคร และยังเอารักเอาเปรียบผู้อื่น กอบโกยเอาส่วนเกินเข้ามาไว้เป็นของคนที่ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ทำอย่างไรจะให้คุณประเภทนี้ เห็นว่าสิ่งที่เขากำลังกอบโกยอยู่นั้น คือ ส่วนเกินของเขาที่เขาอาจจะแจกจ่ายให้แก่สังคมได้โดยไม่เดือดร้อน เป็นประเด็นที่น่าพิจารณาอย่างยิ่ง

ในขณะที่ท่านพุทธทาส ได้เสนอหลักการของสัมมิกสังคมนิยม ที่ว่า ทุกคนทำงานอย่างเต็มที่ในส่วนของตน เก็บไว้บริโภคเท่าที่จำเป็น ส่วนที่เกินความต้องการ ให้แจกจ่ายแก่ผู้อื่น ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ มนุษย์โดยธรรมชาติมีความต้องการที่จะเห็นผู้อื่น การที่มนุษย์ทำงาน การทำงานของเขาเพื่อจุดมุ่งหมายที่สัมพันธ์กับความอุทิศของเขา นั่นก็คือว่า ถ้าหากเขาทำงานมาก เขาก็หวังที่จะได้ค่าตอบแทน (ผลของงาน) มาก เพื่อเป็นส่วนสำหรับตัวของเขา การที่จะให้ทุกคนทำงานอย่างเต็มที่ แล้วใช้จ่ายเท่าที่ต้องการ ส่วนที่เหลือนำมาแจกจ่ายให้แก่ผู้อื่นนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ากระทำได้ยาก (แต่ไม่ได้หมายความว่ากระทำไม่ได้ จะสามารถกระทำได้ก็คือเมื่อทุกคนหมดความเห็นแก่ตัวเท่านั้น) ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นนี้เป็นสิ่งที่น่าจะได้รับพิจารณาต่อไป

2. เบคิจการ

เมื่อเอ่ยคำว่า "เบคิจการ" ขึ้นมา คนทั่วไปมักจะคิดไปถึงการปกครองของอิตาลี ในเยอรมัน หรือมุสโสลินี ในอิตาลี ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 รวมทั้ง การปกครองของประเทศโลกที่สามบางประเทศ คำว่า เบคิจการ ได้รับการประเมินในเชิงลบ เพราะเหตุที่ว่า เบคิจการในความรู้สึกของคนทั่วไป เป็นการปกครองที่เต็มไปด้วยการใช้กำลังรุนแรงปราบปรามผู้ที่มีความเห็นตรงข้ามกับผู้ปกครอง เบคิจการไม่สนับสนุนให้ผู้อยู่ใต้ปกครองเข้ามามีสิทธิมีส่วนร่วมในการปกครอง นอกจากนั้นยังเป็นการปกครองที่ใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมอีกด้วย คนทั่วไปจึงมีความรู้สึกที่ไม่ดีต่อคำว่าเบคิจการ

เบคิจการในทัศนะของท่านพุทธทาสนั้น มิใช่เป็นจุดมุ่งหมายทางการเมือง ท่านพุทธทาสได้กล่าวไว้ว่าอย่างชัดเจนว่า ถ้าเบคิจการในฐานะเป็นจุดมุ่งหมายแล้ว ก็ไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่หากเป็นเบคิจการที่อยู่ในฐานะเป็นวิธีการ ผู้ปกครองที่มีธรรมกำกับ ก็อาจจะใช้วิธีการเบคิจการปกครองเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนได้ในกรณีที่มีความจำเป็น ท่านพุทธทาสได้ยกตัวอย่าง การปกครองของพระพุทธเจ้า และพระเจ้าอโศกมหาราช มาเป็นตัวอย่างในการใช้วิธีการเบคิจการในการปกครอง ท่านพุทธทาสได้แสดงถึงข้อดีของวิธีการเบคิจการว่าเป็นวิธีการที่ทำให้งานสำเร็จ ไม่มีขั้นตอนยุ่งยาก ทำให้ไม่เสียเวลา ท่านได้กล่าวว่าวิธีการเบคิจการยังดีกว่าวิธีการประชาธิปไตย ในส่วนที่ว่า ประชาธิปไตยมีวิธีการที่ล่าช้า มีขั้นตอนมากมาย ท่านพุทธทาสเห็นว่าผู้ปกครองจะใช้วิธีเบคิจการได้ ต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และมุ่งถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ

ผู้วิจัยเห็นว่า เบคิจการในทัศนะของท่านพุทธทาส เป็นเบคิจการในอุทิศ เพราะขึ้นชื่อว่าผู้เบคิจการแล้วจะหาผู้ที่มีธรรมได้ยาก นอกจากนั้นยังมีปัญหาว่าเราจะแสวงหาผู้ปกครองที่มีธรรมได้อย่างไร และถ้าหากผู้ปกครองไม่มีธรรมแล้ว เราจะถอดถอนผู้ปกครองได้อย่างไร เหล่านี้ล้วนเป็นคำถามที่ท่านพุทธทาสไม่ได้ให้คำตอบไว้ทั้งสิ้น จึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะได้รับการพิจารณาต่อไป

3. ความเสมอภาค

ถ้าหากจะศึกษาความคิดสังคมนิยมแบบของตะวันตก จะพบว่า แนวความคิดเรื่องความเสมอภาคเป็นหลักการสำคัญของสังคมนิยม เนื่องจากสังคมนิยมแบบของตะวันตกนั้นเน้นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ ถือหลักที่ว่ารัฐเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกันให้มากที่สุด แต่ความเสมอภาคในทัศนะของท่านพุทธทาสมีความแตกต่างจากความคิดสังคมนิยมแบบตะวันตก ตรงที่ว่า ท่านพุทธทาสมองความเสมอภาคในทางธรรม คือ ทุกคนเสมอภาคกันในแง่ที่ว่าทุกคนเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ท่านพุทธทาสมิได้เน้นย้ำเรื่องความเท่าเทียมกันทางฐานะและชนชั้น โดยท่านได้ยกพุทธภาษิตที่ว่า "การเสมอกันนั้นเป็นทุกข์" กล่าวคือสังคมจะต้องมีความแตกต่างทางฐานะและชนชั้น คือ จะต้องมิใช่เศรษฐกิจ (ในความหมายของท่านพุทธทาส คือ ผู้มีที่มีอยู่ในธรรม) จะต้องมียากจน ต้องมีนายทุน ต้องมีชนชั้นกรมาชีพ แต่ท่านพุทธทาสเห็นว่าการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ควรจะอยู่ด้วยกันอย่างมีเมตตากรุณา เอื้อเพื่อเอื้อเผื่อต่อกัน มองเพื่อนมนุษย์เป็นเพื่อนผู้ร่วมเกิดแก่เจ็บตายด้วยกันหมดทั้งสิ้น เป็นความสัมพันธ์ที่เต็มไปด้วยความรักต่อเพื่อนมนุษย์ สิ่งนี้คือความเสมอภาคในทัศนะของท่านพุทธทาส

ผู้วิจัยเห็นว่า ประเด็นเรื่องความเสมอภาคในทางธรรมนี้ เป็นประเด็นที่น่าจะพิจารณาอีกประเด็นหนึ่ง เพราะเหตุที่ว่า ในความสัมพันธ์ทางชนชั้นนั้น ผลประโยชน์ทางชนชั้นย่อมทำให้เกิดความขัดแย้งทางชนชั้นขึ้น ปัญหาอยู่ที่ตรงที่ว่า ทำอย่างไร จะมีการประนีประนอมผลประโยชน์ระหว่างชนชั้น ให้ชนชั้นต่าง ๆ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุขได้ เรื่องนี้ท่านพุทธทาสได้ให้คำตอบว่า ทุกคนต้องไม่เห็นแก่ตัว ความไม่เห็นแก่ตัวเป็นน้ำพริกถ้วยเดียวที่แก้ปัญหาคือหมดทั้งโลก แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นสิ่งที่ยากทีเดียวที่จะทำให้คนไม่เห็นแก่ตัว ผู้วิจัยจึงขอฝากประเด็นนี้ไว้สำหรับการพิจารณาในโอกาสต่อไปด้วย